

ZÁPAS EVROPSKÝCH MOCNOSTÍ V INDICKÉM OCEÁNU V DOBĚ VÁLKY O NEZÁVISLOST USA 1778–1783

Michal Wanner

1. Úvod

Válka o americkou nezávislost patří ke klíčovým událostem 18. století a jako taková byla důkladně zpracována v tisících historických studiích. Jen prostý náhled do zdrojů Kongresové knihovny ve Washingtonu v době zpracování této studie ukázal skoro šest tisíc titulů věnovaných tomuto konfliktu. Zdaleka ne všechna bojiště však byla dostatečně popsána a údaje o nich vytěženy. Naprostá většina prací se věnovala americkým bojištím, válce na moři, v Karibské oblasti a ve Středomoří. Konfliktům evropských velmocí v Asii byla věnována jen malá pozornost. Je tomu tak pravděpodobně proto, že tyto střety zůstaly ve stínu války sedmileté (1756–1763) na straně jedné¹ a konfliktů souvisejících s Velkou francouzskou revolucí v Indickém oceánu (1789–1803) na straně druhé.² Jedinou výjimku tvoří námořní operace francouzského admirála Suffrena. Diskuse o nich však primárně souvisí s diskusí o významu a charakteru této složité osobnosti.³

Asijská bojiště tohoto období si přesto zaslouží pozornost. Většina historiků přijímá při hodnocení války evropskou nebo americkou perspektivu a nedoceňuje přelomový význam války pro evropský obchod v Asii a pro budoucí vývoj Indického subkontinentu. Hodnocení výsledků války je poznamenáno perspektivou britsko-francouzského zápasu v Indii, dopady na nizozemské postavení v Asii jsou zpravidla opomíjeny. Stejně tak nejsou akcentovány důsledky války pro finanční situaci anglické Východoindické společnosti a de-

¹ POCKOCK, Tom: *Battle for Empire: The very first world war 1756–63*. London 1998; MARSTON, Daniel: *The Seven Year's War*. Routledge 2001; BAUGH, Daniel A.: *The Global Seven Years War 1754–1763: Britain and France in a Great Power Contest*. London – New York 2011.

² WANQUET, Claude – BENOIT, Julien (eds.): *Révolution française et océan Indien: Prémices, paroxysmes, héritages et déviance*. Saint-Denis [Réunion] 1996.

³ MEYER, Jean – ACCERA, Martine: *Histoire de la marine française*. Rennes 1994; CARON, François: *La guerre incompressible, ou, Le mythe de Suffren: la campagne en Inde, 1781–1783*. Vincennes 1996; VILLIERS, Patrick – DUTEIL, Jean-Pierre – MUCHEMBLED, Robert (eds.): *L'Europe, la mer et les colonies, XVII^e–XVIII^e siècle*. Paris 1997; TAILLEMITE, Étienne: *Dictionnaire des marins français*. Paris 2002; VERGÉ-FRANCESCHI, Michel (ed.): *Dictionnaire d'Histoire maritime*. Paris 2002; MONAQUE, Rémi: *Suffren: un destin inachevé*. Paris 2009.

finitivní stabilizaci vzájemného vztahu a vzájemné právní pozice anglické Východoindické společnosti a britského státu. Neméně zajímavý je význam těchto střetů v oblasti dějin vojenství. Tato studie se pokouší zmíněné mezery alespoň částečně zacelit a umístit popisovaný konflikt do širších souvislostí.

2 Jedna, dvě nebo tři války

Autor zabývající se problematikou mocenského střetnutí mezi anglickou Východoindickou společností, francouzskými expedičními jednotkami v Indii, nizozemskou Spojenou východoindickou společností (Vereenigde Oostindische Compagnie – VOC) a jejich indickými stoupenci – vládcem knížecího státu Maisúr Haidarem Alím, maráthskou konfederací a mughalským místodržitelem (nizámem) Haidarábádu na jedné straně a správcem Karnátaku, árkádským navábem na druhé straně, musí nutně řešit některé otázky metodického charakteru. Patří mezi ně již samo pojmenování a vymezení konfliktu, který je vnímán několikerým způsobem.

Historikové zabývající se americkou válkou za nezávislost a dějinami britského impéria považují události v Indii a Indickém oceánu za součást rozsáhlého střetnutí dvou koalic ve válce o americkou nezávislost – koalice USA, Francie, Nizozemska a Španělska na jedné straně a Velké Británie na druhé straně. V tomto komplexním smyslu byl indický konflikt vnímán současníky za války i bezprostředně po uzavření míru.⁴ Toto pojetí vesměs přijímají historikové zabývající se dějinami diplomacie, dějinami námořnictva a námořních impérií a dějinami britského impéria.⁵ Další skupina historiků zařazuje konflikt v Indii do série anglo-francouzských střetnutí na indickém subkontinentu.⁶ Historikové Nizozemska zasazují události v Indii do kontextu čtvrté

⁴ LEBOUCHER, Odet-Julien: *Histoire de la dernière guerre entre la Grande-Bretagne, les États-Unis de l'Amérique, la France, l'Espagne et la Hollande, depuis son commencement en 1775, jusqu'à sa fin en 1783*. Paris 1787.

⁵ Srov. např. BAYLY, Christopher Alan: *Imperial Meridian: The British Empire and the World 1780–1830*. New York 1989, s. 95–99; CAIN, Peter J. – HOPKINS, Antony Gerald: *British Imperialism: Innovation and Expansion 1688–1914*. London 1993, s. 96; MARSHALL, Peter James: *The Oxford History of the British Empire*. Sv. 2: *The Eighteenth Century*. Oxford – New York 1998, s. 165, 602–603.

⁶ *The New Cambridge Modern History*. Sv. VIII. Cambridge 1965, s. 229; DAS, Sudipta: *The French Imperialism in India, 1763–1783*. New York 1992, s. 1–292; CALDER, Angus: *Revolutionary Empire, The Rise of the English-speaking Empires from the Fifteenth Century to the 1780s*. London 1981, s. 507–509.

anglo-nizozemské války.⁷ Orientalisté a historikové Indie naopak zařazují veškeré události do kontextu druhé maisurské války (1780–1784), neboť vnímají celý konflikt z hlediska kontextu maisurských válek. Snad nejlépe je tento přístup v kontextu české literatury demonstrován v Dějinách Indie a některých starších pracích.⁸

Skutečností je, že průběh jednotlivých válek nelze od sebe zcela oddělit, neboť události těchto konfliktů byly navzájem propojeny a jednotlivé koncepční přístupy mají své opodstatnění. Autor tohoto příspěvku samozřejmě chápe zápas evropských mocností v Asii v tomto období na jedné straně jako výslednici předchozího vývoje naplněného mocenským střetem mezi východoindickými společnostmi Anglie, Francie a Nizozemska, domnívá se však, že popsané konflikty lze nepochybně zařadit do kontextu války o americkou nezávislost. Ve prospěch této teze lze uvést hned několik argumentů. Válka o americkou nezávislost měla vlastní příčiny, vlastní logiku a vlastní vyústění. Začala o několik let dříve, i vlastní vstup Británie a Francie do války v Indickém oceánu časově předcházela propuknutí druhé maisurské války. Skutečnost, že francouzská eskadra a francouzské expediční jednotky byly vyslány do Indického oceánu, nevyplývala primárně ze zájmů indických knížat, ale především ze snahy řešit problémy francouzských zájmů v Indickém oceánu a také zájmu evropských spojenců Francie (ohrožení nizozemských pozic v Kapsku a jižní Indii). Francouzské kolonie v Indii udržovaly s potenciálními spojenci z řad indických knížat jen nepřímý kontakt prostřednictvím francouzských vojenských dobrodruhů. Tyto kontakty vytvářely prostor pro budoucí politiku revanše, která však směřovala primárně proti anglické moci, nikoli ve prospěch indických spojenců. Většina bojů byla sváděna královskými jednotkami a námořnictvem, pouze britské pozemní síly v Asii zastupovaly jednotky Východoindické společnosti, což vyplývalo z jejího monopolního postavení v obchodu s Asií. Role nizozemské Spojené východoindické společnosti a jejího vojska byla v konfliktu zcela marginální.

Každá z válek byla ukončena jinou mírovou smlouvou, kterou uzavíraly v každém případě jiné subjekty. Boje války o americkou nezávislost v Indii byly ukončeny uzavřením předběžných mírových smluv v Paříži mezi Francií a Británií 20. ledna 1783 (podepsána 3. září 1783 ve Versailles) a Británií a Nizozemskem 2. září 1783 (podepsána 20. května 1784 v Paříži). Druhá mai-

⁷ EDLER, Friedrich: *The Dutch Republic and The American Revolution*. Baltimore 1911 (Reprint Honolulu 2001), s. 190; ISRAEL, Jonathan: *The Dutch republic: Its rise, Greatness and Fall, 1477–1806*. Oxford 1995, s. 1097.

⁸ STRNAD, Jaroslav – FILIPSKÝ, Jan – HOLMAN, Jaroslav – VAVROUŠKOVÁ, Stanislava: *Dějiny Indie*. 2. doplněné vyd. Praha 2006, s. 643–645; KRÁSA, Miroslav – MARKOVÁ, Dagmar – ZBAVITEL, Dušan: *Indie a Indové, od dávnověku k dnešku*. Praha 1997, s. 170–172.

surská válka byla uzavřena mírovou smlouvou v Mangalúru 11. března 1784. Jestliže podle podmínek pařížských smluv lze v asijském kontextu označit za vítěze Brity a za poražené Nizozemce, podle podmínek mangalurské smlouvy byl vítězem Haidar Alí. Všechny tyto argumenty ukazují na nutnost respektovat rozdělení jednotlivých konfliktů, aniž by byl opomíjen celkový kontext událostí.

3 Situace ve Francii

Pařížský mír z 10. února 1763 ukončil nejen sedmiletou válku v Evropě i ve světě, ale i francouzské ambice směřující k vybudování rozsáhlého panství v Indii. Francouzi sice obdrželi zpět všechna teritoria i obchodní privilegia, která získali před sérií anglo-francouzských konfliktů začínajících v roce 1749, rozsáhlé oblasti indického subkontinentu v té době již však přímo či nepřímo ovládala anglická Východoindická společnost.⁹ Porážka v sedmileté válce zdevastovala francouzské osady v Indii a jejich obchod a zadlužila francouzskou Společnost východních Indií natolik, že stát v roce 1770 přistoupil nejprve k suspendování a posléze ke zrušení této obchodní společnosti.¹⁰ Obnova francouzských kolonií na Indickém subkontinentu tak zůstala na bedrech státu. Francouzské kolonie byly neopevněné a v zoufalém stavu a snadno mohly podlehnout nejen Angličanům, ale kterékoli indické armádě. Tato skutečnost byla zpočátku rozhodující pro udržování dobrých vztahů mezi Francouzi a indickými knížaty prostřednictvím francouzských dobrodruhů a žoldnéřů. Francouzský obchod v Indii se v tomto období nijak výrazně nerozvíjel, přinášel jen malý daňový výnos a tato skutečnost formovala i všeobecný názor ve Versailles, že Indie nemá valného významu. Jedinou výjimku v tomto ohledu tvořilo vedení námořnictva, v jehož globálních strategických úvahách hrály francouzské základny v Indickém oceánu stále značnou roli.¹¹

Když 4. července 1776 propukla válka Spojených států amerických o nezávislost, v myslích mnoha francouzských politiků doposud tajně podporujících americké úsilí o nezávislost probudila naději na odvetu a znovuzískání pozic ztracených v průběhu předešlé války. K předním představitelům této válečné strany patřil hrabě Antoine de Sartine, který v letech 1774–1780

⁹ JENKINSON, Charles: *A Collection of All the Treaties of Peace, Alliance, and Commerce Between Great Britain and Other Powers*. Sv. 3. London 1785, s. 177–201.

¹⁰ SEN, Siba Pada: *The French in India, 1763–1816*. New Delhi 1971, s. 40–47.

¹¹ DAS, S.: *c. d.*, s. 281–283.

působil jako státní tajemník námořnictva. Posílení válečné flotily a kolonií a napadení Británie v jejím novém panství v Indii byly jeho hlavními cíly. Sartinovi se podařilo provést některé reformy, především přivést do řad námořnictva, k nelibosti aristokracie, nové schopné lidi často neurozeného původu.¹²

Sartine rovněž nadále budoval na ostrově Île de France (Mauritius) velkou vojenskou základnu, „abychom byli schopni poslat do Indie velké expediční síly. Angličané tam mají nad námi velkou převahu.“ Nutno říci, že zdaleka ne všichni sdíleli tento názor, např. Victor-Francois, druhý vévoda de Broglie, maršál Francie, se domníval, že je příliš pozdě a naděje na zvrát situace je mizivá. Nebyl zdaleka sám, kdo tvrdil, že „je třeba ponechat naše kolonie v Asii svému osudu.“¹³ Tento rozpor v základní strategii francouzské strany se měl projevit ještě před začátkem nové války.

Válečná strana ve Francii nenáviděla generálního guvernéra francouzských kolonií v Indii Jeana Lawa de Lauriston, mimo jiné i pro jeho skotský původ. Obvinila ho proto z liknavosti a zrady. Je pravdou, že Law se soustředil více na obnovu obchodu ve francouzských koloniích a nejevil zájem o účast v nové válce. Obvinění ze zrady se však nepochybně nezakládalo na pravdě. Sartine na jeho místo jmenoval v roce 1777 Guillauma Léonarda de Bellecombe, muže s pověstí chrabrého a rozhodného člověka.¹⁴

Pouhá odvaha však nebyla v Indii dostatečnou kvalifikací. Bellecombe se v Indii nevyznamal. Ihned po příjezdu do hlavní francouzské základny v Pondichéry (Puduččéri) se pustil do opravy zcela dezolátních opevnění. Nutno říci, že Francie nesměla podle článku 11 podmínek pařížského míru z roku 1763 budovat žádná opevnění v Bengálském subahu.¹⁵ Nyní, kdy důvody dodržování mírové dohody fakticky pominuly, nová výstavba vyžadovala další prostředky. Bellecombe proto odeslal Sartinovi dopis, ve kterém ho žádal o poskytnutí 2 milionů livrů. Z Francie došlo jen 400 tisíc. Další žádosti nebyly shledány oprávněnými a Bellecombe se na ně nedočkal odpovědi. Choval navíc nedůvěru ke všem indickým knížatům arazil politiku izolace, která se v nastávajícím konfliktu stala Francouzům osudnou.¹⁶

¹² GLANCHANT, Roger: *Suffren et le temps de Vergennes*. Paris 1976, s. 192–194.

¹³ Citováno podle TAILLEMITE Étienne: *La stratégie navale française dans l'océan Indien au XVIIIe siècle*. In: HAUDRERE, Philippe – ESTIENNE, René – LE BOUEDEC, Gérard (eds.): *Le flottes des Compagnies des Indes 1600–1857*. Lorient 4–6 mai 1994. Vincennes 1996, s. 319–325, citace s. 322.

¹⁴ SEN, S. P.: *c. d.*, s. 172.

¹⁵ JENKINSON, C.: *c. d.*, s. 178.

¹⁶ DELEURY, Guy – D'SOUZA, Florence: *One Last Effort*. In: VINCENT, Rose (ed.): *The French in India. From Diamond Traders to Sanskrit Scholars*. Bombay 1990, s. 94.

4 Obsazení francouzských kolonií

Když se Francie 15. července 1778 postavila po bok Spojených států amerických a vyhlásila válku Velké Británii, Východoindická společnost byla na tuto situaci zcela nepřipravena. Warren Hastings, generální guvernér Východoindické společnosti v Kalkatě, byl plně zaměstnán jednak zápasem se svými rivaly v Kalkatské radě v čele s Philipem Francisem,¹⁷ jednak nechtěnou válkou s Maráthy. Bombajská prezidencie, konfrontovaná s „rostoucí mocí Maráthů“, vyhlídkou „nad kterou hojně naříkali“,¹⁸ se snažila udržet si nad vývojem v expandující říši Maráthů kontrolu, a proto 6. března 1775 podepsala v Surat u smlouvu o vojenské podpoře s Raghunáthem Ráem (zvaný Rághóba), jedním z претенdentů na trůn péšvy punského, stojícího v čele maráthské konfederace. Výměnou Britové obdrželi ostrovy Salsat a Basain a daňové výnosy v Surat a Bharúči v Gudžarátu. Přestože anglická eskadra porazila maráthské vojsko a jednotky z Bombaje úspěšně bojovali s Rághóbovými odpůrci, Warren Hastings a kalkatská rada nařídili okamžité stažení jednotek a vyslali svého vlastního vyslance, plukovníka Uptona, aby situaci urovnal. Obavy kalkatské rady plynuly z obav, že teritoriální expanze společnosti bude jen tříštit a oslabovat civilní i vojenské síly společnosti.

Upton 1. března 1776 uzavřel smlouvu v Purandharu, která zastavila britskou podporu Rághóbovi, ale ponechala Britům jejich zisky. Situace se změnila, když do Púny dorazil osobní vyslanec Ludvíka XVI., rytíř Joseph Alexis Pallobot de Saint-Lubin a byl zde srdečně přijat. 18. června 1777 se mu podařilo uzavřít s Nánou Fadnavísem, čelným představitelem regentské rady, francouzsko-maráthskou dohodu „o věčném přátelství“ a prodat Maráthům několik děl, pušek a další vojenské techniky.¹⁹ Zpráva o francouzských aktivitách v Púne a zvěst o vyhlášení války mezitím změnila Hastingsovo stanovisko. Plně se postavil za bombajskou prezidencii a souhlasil s vysláním vojáků, kteří měli dosadit Rághóbu na trůn v Púně. Tato armáda čítající jen 3 900 mužů (z toho 592 Evropanů) měla chaotické vedení. Záhy byla obklíčena a donucena ke kapitulaci u Vadgaonu. Bombaj musela vrátit Maráthům veškerá území obsazená po roce 1773, předat jim některé daňové výnosy a stáh-

¹⁷ Podrobněji včetně edice základních pramenů WEITZMAN, Sophia: *Warren Hastings and Philip Francis*. Manchester 1929, s. 92–133.

¹⁸ FORREST, George W. (ed.): *Selections of the Letters, Despatches and Other State Papers Preserved in the Bombay Secretariat, Maratha Series*. Bombay 1885 (Reprint Nabu Press 2011), s. 141, 250.

¹⁹ DELEURY, G. – D'SOUZA, F.: c. d., s. 91–93.

nout své vojenské jednotky do Bengálska. Warren Hasting odmítl akceptovat takové podmínky a pokračoval ve válce.²⁰

V březnu 1778 Hasting vyslal do Bombaje 6000 vojáků pod velením plukovníka Leslieho. Tyto jednotky se shromáždily v Kálpi v Avadhu a podnikly pochod napříč Indií do Suratu. Plukovník Leslie na cestě zahynul a byl vystřídán plukovníkem Williamem Goddardem. Těmto jednotkám se podařilo v únoru 1779 dorazit do Suratu, obsadit Ahmadábád, Basáin a Gválíjar a stabilizovat situaci.²¹ Jádrem jednotek Východoindické společnosti tak bylo v době propuknutí války s Francií soustředěno v severní a střední Indii a zabývalo se nákladným zápasem s jiným nepřítelem.

Neméně neutěšená byla situace v madráské prezidencii anglické Východoindické společnosti. Hastings neměl dost sil na to, aby zabránil puči, který zde v červnu 1777 provedla skupina kariéristů a korupčníků proti guvernéru Pigotovi, který se pokusil napravit nešvary, jejichž společným jmenovatelem byly úplatky, dary a privilegia, které naváb Karnátaku Muhammad Alí uděloval zaměstnancům anglické Východoindické společnosti výměnou za půjčky. Pigot zemřel v internaci a generální guvernér Hastings nakonec musel uznat status quo. Pigotův nástupce Thomas Rumbold se nejen nepokusil o konsolidaci poměrů, ale obdobně zavrženíhodným způsobem sám získal během dvou let 750 000 liber šterlingů.²² Za to se pustil do sporů s nizámem Haidarabádu o guntúrskou oblast v Severních Sarkárech. A to vše za situace, kdy byla pokladna prezidencie prázdná, armáda demoralizovaná a nedostatečně vybavená k vedení větších válečných operací. Přesto několikanásobně převyšovala francouzské síly, a tak ihned po příchodu zpráv o vyhlášení války napadla, tentokrát se souhlasem generálního guvernéra, francouzské faktorie na indické půdě.²³

21. srpna 1778 město Pondichéry obklíčila armáda anglické Východoindické společnosti pod velením generála Hectors Munroa, muže, který se proslavil v bitvě u Buxaru (1764), která přinesla Britům definitivní kontrolu nad Bengálskem. Vojsko anglické Východoindické společnosti převyšovalo pětinasobně francouzskou posádku. Bellecombe mobilizoval obyvatelstvo na stavbu bastionů, ale příkop nebyl vyhlouben do konce, násep a hradby nebyly dokončeny. V té době se v Pondichéry objevil i francouzský vojenský dobrodruh René Madec, který organizoval výpady z města. Ale převaha nepřítele byla příliš velká, než aby tyto akce mohly změnit situaci. Poslední

²⁰ RATHOD, N. G.: *The Great Maratha Mahadaji Scindia*. New Delhi 1994, s. 11.

²¹ DAVIES, Mervyn A.: *Warren Hastings: A Maker of British India*. London 1935, s. 252–260, 275.

²² LAWSON, Philip: *The East India Company: A History*. London – New York 1993, s. 111.

²³ DAVIES, M. A.: c. d., s. 435.

nadějí obyvatel Pondichéry byla francouzská flotila. Velitel eskadry François Lollivier de Tronjoly disponoval řadovou lodí a fregatou. Bellecombovi se podařilo ještě vyzbrojit několik indických obchodních lodí, takže jeho eskadra značně převyšovala nepočetné anglické námořní síly v oblasti pod velením komodora Edwarda Vernona ml. Bellecombe ve snaze zlepšit atmosféru ve městě halasně ohlásil vítězství Francouzů v námořní bitvě, dokonce byla odsloužena děkovná mše, ale admirál Trondjoly, podobně jako jeho předchůdci, se vyhýbal riskantním bitvám. Když 20. července připlula anglická eskadra, celé město údajně ztichlo v očekávání velkého boje. Nastala noc, a když ráno Bellecombe vyšel na verandu guvernérského paláce, zjistil, že francouzská flotila zmizela. Zbývala jen naděje, že střet se odehrává daleko na moři, ale i ta se záhy ukázala jako lichá. 10. srpna 1778 došlo ke srážce, kterou bylo možno považovat za francouzský úspěch. De Tronjoly však poté odplul na ostrov Île de France.²⁴

Anglický námořní výsadek tak mohl téměř bez překážek obsadit nechráněné pobřeží a dokončit obklíčení města. Bombardování bylo stále silnější, i Bellecomba zranil úlomek střely. 13. října začal generální útok na město. Večer byl dobyt hlavní příkop, 15. října se již Angličané nalézali 30 metrů od poslední obranné linie. Bellecombe proto 16. října svolal válečnou radu, a ta rozhodla o kapitulaci. 19. října 1778 vstoupili Angličané pod vedením generál-majora Hectora Munroa do města.²⁵

Situace se pro Francouze nevyvíjela dobře ani v dalších koloniích. Čandarnagar v Bengálsku se vzdal bez boje, guvernér Chevalier prchnul z města, ale byl zatčen a později byl propuštěn do Francie na čestné slovo.²⁶

Angličané rovněž 19. března 1779 obsadili francouzskou faktorii v Mahé (Máhi, Majjali) na Malabarském pobřeží Indie. Mahé leželo na území Maisúru a bylo významným přístavem. Pro Haidara Alího navíc představovalo cestu, kterou proudily na jeho území francouzské zbraně a munice. K obsazení města došlo těsně před jednou z těchto dodávek.²⁷ Haidar Alí, muslimský vojevůdce, který ovládal tento stát od roku 1761, varoval Brity před tímto postupem. Britská odpověď však vyzněla v tom smyslu, že Máhi, Telíceri a nizozemský Kóčín existují jako nezávislé evropské kolonie od 17. století a jsou proto legitimním cílem ve válce evropských mocností. Obsazení Mahé v únoru 1779, které proběhlo bez boje, však Haidar Alí považoval za nepřá-

²⁴ SEN, S. P.: *c. d.*, s. 72–78.

²⁵ Tamtéž, s. 79–80.

²⁶ Tamtéž, s. 89–90.

²⁷ PRADEEP, Barua: *The State at War in South Asia*. Lincoln /Nebraska/ 2005, s. 79.

telský akt a zahájil přípravy k odvetě. Obsazení Mahé tak znamenalo obrat v dosavadním průběhu války.²⁸

5 Vstup Maisúru do války

Maisurský sultanát dominoval v jižní Indii od šedesátých let 18. století. Haidarovi Alímu se podařilo vybudovat silný, národnostně poměrně jednotlý stát s kannadským obyvatelstvem, který záhy proslul hutnictvím železa, výrobou skla a hrubých tkaných látek. Haidar Alí však prosazoval modernizaci nejen v hospodářství. Tento muslimský vládce, slovy guvernéra Straceyho, „učinil svou armádu hroživou placením a odměňováním pečlivě shromážděné skupiny dezertérů z řad Evropanů a topasů, spolu s místními sipáhi, které vycvičil“.²⁹ Podle údajů generála Johna Smitha z roku 1757 čítala Haidarova armáda: „5000 sipáhiů-granátníků, 8000 dalších sipáhiů vycvičených po evropském vzoru, 49 kanonů malých i velkých ráží. Prapor složený z 1000 topasů. Jednotku evropské kavalérie o 60 mužích, 150 evropských dělostřelců, 4000 střelců s mušketami. Jistý počet dělostřelců s raketami a polními děly a 8000 mughalských koní a 12 000 jezdců.“³⁰

S touto armádou vycvičenou po evropském vzoru uskutečňoval od šedesátých let 18. století územní expanzi na úkor svých slabších sousedů. Podařilo se mu proniknout na Malabarské pobřeží Indie a ovládnout přístav Kalikat (dnešní Kozhikode). Ve spolupráci s anglickou Východoindickou společností se pokusil o vybudování námořnictva. Společnost mu totiž nabídla možnost výstavby válečných lodí v docích v Bombaji, které měly velkou tradici a byly v rukou zkušených konstruktérů v místní komunitě Pársů.³¹

Vztahy mezi Brity a maisurským sultánem Haidarem Alím však byly velmi špatné. Pokusy Britů zastavit maisurskou expanzi ve spojení s Maráthy a vojsky arkádského navába a posléze i nizáma Dakšinu v první anglo-maisurské válce (1767–1769) neskončily úspěšně. Sultánově vysoce mobilní armádě se podařilo nizámovo vojsko vedené britským generálem Josephem Smithem vymanévrovat. Plně se zde projevila jeho převaha v jezdectvu, která

²⁸ BRYANT, G. J.: *The Emergence of British Power in India, 1600–1784. A Grand Strategic Interpretation*. Woodbridge 2013, s. 286.

²⁹ Orme Manuscripts, British Library, Oriental and India Office Collections, OV33, fond 1–11, Výtah z dopisu Johna Straceyho guvernérovi a radě v Bombaji, datovaný v Merjie 31. října 1766.

³⁰ Orme Manuscripts, British Library, Oriental and India Office Collections, OV10, fond 13r. OIOC, Joseph Smith Robertu Ormovi 5. listopadu 1767.

³¹ LENMAN, Bruce: *Britain's Colonial Wars 1688–1783*. Harlow 2001, s. 186.

mu umožnila odříznout nepřátelskou armádu od zásobovacích linií. Počátkem roku 1769 Haidar Alí porazil na západě vojsko anglické Východoindické společnosti vyslané z Bombaje a bleskovým přesunem na Koromandelské pobřeží ohrozil klíčovou britskou základnu v Madrásu. 4. dubna 1769 sultán přiměl Brity k uzavření mírové smlouvy kodifikující vzájemnou výměnu dobytých území a formálně zavazující obě strany k vzájemné pomoci v případě napadení nepřítelem.³²

Zatímco vedení madráské prezidencie žádalo prostředky na výstavbu jízdních jednotek, ředitelé Východoindické společnosti v Londýně požadovali naopak finanční zdrženlivost a poslali do Madrásu na jaře 1769 komisi k prověření válečných nákladů, neboť prohra ve válce se podepsala na poklesu cen akcií.³³ Londýnské vedení v obavě z domnělých i skutečných aktivit Francouzů požádalo o pomoc Královské námořnictvo, s jehož pomocí v předchozí válce nemohlo počítat. V roce 1770 tak do Madrásu doplula malá eskadra vedená sirem Johnem Lindsayem. Lindsay, stejně jako nástupce komodor Harland, však s sebou přivezli instrukce koruny, na jejichž základě, často v rozporu s právním stavem, měli zasahovat do politiky prezidencie.³⁴

V následujících konfliktech mezi Maisúrem a Maráthskou konfederací Britové neposkytli Haidarovi Alímu žádnou pomoc. Izolovaný Maisúr tak utrpěl porážku. Není divu, že Haidar Alí neměl o Angličanech valného mínění: „Přišli, jak říkají, směňovat své výrobky, avšak pouze olupují zemi o její bohatství, o její obyvatelstvo, o její úrodnost, o její slávu. Výměnou za poklady, které vyvázejí, přivezli do Hindustánu své neřesti, své choroby a své nesnáze. S knížaty, která jim pro svou důvěřivost, anebo nešťastnou náhodou padnou do rukou, jednájí jako se zbožím, které se vystavuje na tržišti, a hodnotí je jen podle toho, nakolik mohou posloužit zájmům těchto chtivých cizinců. Počet jejich zrad a křivých přísah se rovná počtu jejich smluvních závazků a ujištění.“³⁵

Napadení francouzské kolonie Mahé Angličany Haidar Alí vnímal jako snahu omezit svou moc na vnitrozemí jižní Indie a odříznout mu cestu k francouzské vojenské pomoci. Nebyla to pravda, cílem madráské rady bylo jen vyhnání Francouzů z jejich kolonií, události se však již daly do pohybu.

³² Tamtéž, s. 187.

³³ BRYANT, G. J.: *The Cavalry Problem in the Early British Indian Army, 1750–1785*. War in History, 2, 1995, s. 1–21.

³⁴ DODWELL, Henry Herbert (ed.): *The Cambridge History of British Empire*. Sv. IV: *British India 1497–1858*. Cambridge 1929, s. 277–279.

³⁵ Citován je překlad Jaroslava STRNADA publikovaný v *Dějínách Indie*. Praha 2008, s. 643 podle díla MICHAUD, Joseph François: *Histoire des progres et de la chute de l'empire de Mysore sous les régnes d'Hyder Aly et Tippoo-Saib*. Sv. 1. Paris 1801, s. 46–47.

Haidar Alí změnil spojení. Nyní se spojil s Maráthy, kteří byli v té době s anglickou Východoindickou společností ve válečném stavu. Dalším předpokládaným spojencem byl nizám Haidarábádu, kterého spory s madráskou vládou o oblast Guntúru rovněž přivedly do protibritského tábora. Cílem společné operace těchto knížat nebylo oficiálně nic menšího, než „vyhnání anglického národa z Indie.“³⁶ V praxi však jak Haidar Alí, tak nizám chtěli připojit území Severních Sarkárů, které pro anglickou Východoindickou společnost bylo naopak důležitou spojnicí mezi Karnátakem a Bengálskem. Tak jako tak se však anglická Východoindická společnost ocitla, slovy generálního guvernéra Warrena Hastingsse, ve „válce buď probíhající, nebo hrozící v každém rohu a s každou mocností v Hindustánu.“³⁷

V červenci roku 1780 maisúrský vládce vpádl s osmdesátitisícovou armádou do Karnátaku. Jeho armáda byla pravděpodobně nejsilnějším vojskem, jaké kdy indický kníže shromáždil. Byly v něm stovky francouzských žoldnéřů, ale také tisíce uprchlíků z armády mimořádně nepopulárního Muhammada Alího. Začala tak druhá maisúrská válka, jejíž průběh se neustále proplétal s britsko-francouzským konfliktem. Haidarova armáda prošla průsmyky východního Ghátu a ve snaze zbavit anglické a arkádské opěrné body potravinové základny pálila vesnice v severní části území arkádského navába. Haidar Alí se neúspěšně pokusil obsadit Tiruččiráppalli, úspěšně se však zmocnil Šrírangamu a Taňčávúru. Vyplenil Vélúr a Kánčipuram a zmocnil se Tirunelvéli, Pálaijankóttaije a Vásudévanallúru. Britové odpověděli vysláním pětitisícové armády, která měla eliminovat tyto úspěchy.³⁸

Haidar Alí poslal ze svého tábora u Arkádu svého nejstaršího syna Típú, aby zabránil spojení britských posíl postupujících z Guntúru na sever, na pomoc armádě plukovníka Hectora Munroa u Madrásu. 10. září 1780 maisúrská armáda pod velením Haidarova syna Típú zaútočila u Pullalúru dělostřeleckou palbou a raketami na tento pomocný oddíl pod velením plukovníka Williama Baillieho.³⁹ Projevila se zde paradoxně indická technická převaha nad vojsky Východoindické společnosti v podobě raket v železných trubkách s účinnou střelivinou a doletem několik set metrů. Baillimu se podařilo zformovat rozprášené jednotky do dlouhé obdélníkové formace, která chránila zásobovací vozy, a postupovat pomalu vpřed, ale údajný výbuch

³⁶ Citováno podle RAY, Rajat Kanta: *Indian Society and the Establishment of British Supremacy, 1765–1818*. In: MARSHALL, Peter James (ed.): c. d., s. 508–529, citace s. 519.

³⁷ Citováno podle PARRY, John H.: *Trade and Dominion: The European Oversea Empires in the Eighteenth Century*. London 1971, s. 175.

³⁸ MOON, Penderel: *The Conquest and Dominion of India*. London 1989, s. 200.

³⁹ Bitva je známa jako bitva u Pullalúru nebo Pollilúru, též bitva u Policore či bitva u Perambakamu. Lokalita leží asi 20 kilometrů severně od Kánčipuramu v dnešním Tamilnádu.

mezi zásobovacími vozy a následný útok Haidarovy jízdy vedl k destrukci čela formace a Britové utrpěli vysoké ztráty.⁴⁰ Z 3 820 vojáků 336 padlo. Baille a mnoho jeho důstojníků bylo zajato a odvezeno do hlavního města Maisúru Šrírangapattanam.⁴¹

Madráskou vládu zastihl Haidarův útok neschopnou účinnějšího odporu. Hector Munro pod dojmem zpráv o této události opustil Madrás, kde ve spěchu zanechal množství vojenského materiálu. Své kanony svrhl do vodní nádrže u Kančipuramu. Britové dále těžce nesli především obsazení Taňčávúru, které Haidarovi umožnilo přetnout spojení mezi Madrásem a jižními kraji Karnátu, které zásobovaly prezidencii potravinami. Rovněž spojení s Bengálskem po souši bylo přerušeno, veškeré posily a zásoby bylo nutno přepravovat po moři s rizikem, že padnou do rukou francouzských korzárů. Brity zachránil fakt, že Haidar Alí nevyužil dosavadních vítězství a nezaútočil na Madrás. Místo toho pokračoval v dobývání pevnosti Árkádu, které se zmocnil 3. listopadu 1780.

Za této situace vyslal generální guvernér Warren Hastings do Madrásu expediční síly pod vedením sira Eyera Coota. Cootova armáda však nedisponovala jezdeckvem a její zásobování bylo možné jen po moři. Postupovala proto podél pobřeží, od kterého se obávala odpoutat. Tato armáda dorazila do Karnátu v listopadu 1780 a počátkem následujícího roku porazila Haidarova vojska v několika menších střetech – u Porto Novo, opět u Pullalúru a u Šolíngúru. Típú byl v důsledku těchto úspěchů nucen upustit od dobývání Vandívaše. Obléhaný Vélúr se tak podařilo zásobovat potravinami.⁴²

Příchod Cootovy armády situaci stabilizoval, ke zvratu však nedošlo. Naopak. Típú dál slavil dílčí úspěchy a získával cenné bojové zkušenosti. V prosinci 1781 úspěšně dobyl Čitúr a 18. února 1782 porazil oddíl plukovníka Braithwaita u Anagundi nedaleko Taňčávúru. Zmocnil se deseti děl a celý oddíl složený ze 100 Evropanů, 300 jezdců a 1400 sipáhijů zajal.⁴³

Bombajská prezidencie v létě 1782 vyslala své jednotky do Teličeri a zahájila tak operace proti maisurským državám na Malabarském pobřeží Indie. Haidar ihned odvolal Típú na západ, aby čelil této hrozbě. Tento krok zlepšil britskou situaci v Karnátu, donutil však bombajskou prezidencii v prosinci 1782 k vyslání dalších jednotek pod vedením plukovníka Matthewse. Tyto jednotky překročily Západní Ghát a zmocnily se Bednúru. Matthews tím však přecenil své síly. Nedokázal udržet zásobovací linie a záhy byl v Bednú-

⁴⁰ PRADEER, B.: *c. d.*, s. 80.

⁴¹ MOON, P.: *c. d.*, s. 201–202; BRYANT, G. J.: *c. d.*, s. 290–291.

⁴² MOON, P.: *c. d.*, s. 202, 203.

⁴³ BRYANT, G. J.: *c. d.*, s. 295, 304–305.

ru obležen Típuovou armádou. Byl nucen kapitulovat. Se svými 17 důstojníky byl převezen do Šrírangapattnamu a později do horské pevnosti Kabbal Durga, kde byli nuceni vypít jed.⁴⁴

6 Střetnutí s Nizozemci

V létě 1781 dorazil do Madrásu nový guvernér lord Macartney. Do Indie přivezl informaci o vstupu Nizozemska do války. Mimo Indie v té době již probíhaly britsko-nizozemské střety. Když v srpnu 1781 dorazily na Sumatru zprávy o vypuknutí britsko-nizozemského nepřátelství v Evropě, britský guvernér pevnosti Fort Marlborough v Benkulenu (dnešní Bengkulu) na západním pobřeží Sumatry obdržel z Bombaje instrukci, aby zničil nizozemské základny na tomto pobřeží ostrova. Protože nedlouho poté dorazilo do přístavu pět anglických East Indiamanů, bylo možno akci zrealizovat. Henry Botham, jeden z místních ředitelů Východoindické společnosti, se s těmito loděmi a stovkou vojáků na palubě vydal do Padangu. Hlavní resident VOC v Padangu, Jacob van Heemskerck se vzdal se všemi ostatními osadami bez boje 18. srpna 1781. Pravděpodobně netušil, jak slabé jsou Bothamovy síly. Britové se na místě zmocnili 500 000 florinů ve zboží a hotovosti. Pevnost v Padangu byla zničena. Nizozemci tak ztratili řadu významných opěrných bodů v Indickém oceánu.⁴⁵

Macartney ihned po příjezdu do Indie nařídil obsazení nizozemských opěrných bodů v Indii. Situace nizozemských kolonií nebyla dobrá. Nizozemské faktorie nalézající se východně od mysu Dobré naděje měly být chráněny svým vlastníkem, Spojenou východoindickou společností. Společnost však byla v tomto období již natolik slabá, že žádala o pomoc nizozemské námořnictvo. Nejprve se však nedostávalo lodí, a když už byla plavidla k dispozici, nebyla schopna zabránit Britům v obsazení indických kolonií. Nágapattanam, správní centrum nizozemských kolonií na Koromandelském pobřeží, padl po třítydenním obléhání v listopadu 1781 do britských rukou. Mezi obránci města byly i dvě tisícovky Haidarových vojáků. V únoru 1782 admirál Edward Hughes obsadil i přístav Trikunámale na Šrí Lance, obecně považovaný za nejlepší přístav v Bengálském zálivu. Britové tak zcela ovládli

⁴⁴ Tamtéž, s. 313–314.

⁴⁵ MEINSMÁ, Johannes Jacobus: *Geschiedenis Van de Nederlandsche Oost-Indische Bezittingen*. Delft 1872 (Reprint 2009), s. 203.

námořní trasy klíčové pro zásobování jejich jednotek na východním pobřeží Indie.⁴⁶

7 Válka na moři

Vstup Nizozemska do války situaci v Africe i v Asii zkomplikoval. Angličané projevíli zájem i o Kapsko, strategický opěrný bod na cestě do Indie. Viceadmirál George Derby, jehož eskadra vyrazila v březnu 1781 na pomoc Gibraltar, poslal pět řadových lodí pod velením komodora George Johnstona do Indie. Eskadra vezla vojsko pod velením generála Williama Medowse.

Hrabě de Castries, který vystřídal Sartinea na postu francouzského státního tajemníka námořnictva, byl znepokojen možností ztráty jižního cípu Afriky, a rozhodl se zkřížit britské plány. Eskadra, složená z pěti řadových lodí, jedné korvety a osmi transportních plavidel pod velením Pierra-André de Suffren de Saint-Tropez měla ochránit nizozemskou osadu na mysu Dobré naděje, a jak jen to bude možné, přenést válku do Indického oceánu. Vyrazila z Brestu 22. března 1781.⁴⁷

Tato eskadra 16. dubna 1781 napadla britské válečné lodě v přístavu Porto Praya na Kapverdách a uštědřila jim nepříjemné ztráty. Šlo o velmi riskantní akci, při které byla navíc porušena neutralita Portugalska. „Neměl jsem žádnou šanci na vítězství na otevřeném moři. Musel jsem proto více využít situace a zaútočit na ně /Angličany/ na pozici, která dávala šanci na úspěch,“ napsal Suffren po akci do svého deníku.⁴⁸ Francouzské lodě byly přímou palbou anglických lodí rovněž těžce poškozeny a nezbylo jim, než se stáhnout. V důsledku střetnutí se však odjezd Johnstonovy flotily zpozdil o 15 dní. Suffren tak získal čas k dosažení mysu Dobré naděje, vylodění francouzských posil a posílení obrany kolonie. Když Johnstonova eskadra dorazila 24. července, tedy skoro měsíc po Francouzích do Kapska, zjistila, že kolonie je dobře vybavena vojskem i potravinami. Rozhodla se proto neútočit a omezila se na zajmání obchodních lodí. Suffren byl za úspěšný útok na Kapverdách

⁴⁶ RODGER, Nicholas Andrew Martin: *The Command of the Ocean: A Naval History of Britain 1649–1815*. London 2006, s. 356.

⁴⁷ PRESLES, Claude des: *Suffren dans l'Océan Indien (1781–1783)*. Paris 1999, s. 55–62.

⁴⁸ Citováno podle *La Puissance Navale dans l'Histoire* (dále jen *La Puissance Navale*). In: NICOLAS, L.: *Du Moyen Age à 1815*. Sv. 1. Paris 1958, s. 274.

povýšen na kontradmirála a Maltézský řád, jehož byl členem, mu propůjčil titul bailli.⁴⁹

Suffrenova eskadra pokračovala k ostrovu Île de France, kde se měl Suffren podřídit velení starého kontraadmirála hraběte d'Orvese. Suffren se s d'Orvesem dostal do sporu o jmenování některých důstojníků, ale 9. února 1782 d'Orves zemřel a Suffren si uvolnil ruce k dalšímu tahu. S jedenácti řadovými loděmi, třemi fregatami, třemi korvetami a několika transportními loděmi se vydal na cestu k pobřeží Karnátaku.⁵⁰

Skutečnost, že jak Nágapattanam, tak Trikunámálé jsou v britských rukou, stavěla Francouze, kteří nedisponovali žádným opěrným bodem, do obtížné situace. Neměli vlastní základnu a stála proti nim flotila pod vedením energického admirála Hughese s tuctem řadových lodí a podporou dobře vybavených základen v Madrásu a Bombaji.⁵¹

Suffren se rozhodl dobýt Trikunámálé, které chtěl proměnit v základnu pro další operace. Nejprve ale musel porazit eskadru protivníka. V noci na 16. února 1782 se Hughesovi podařilo zajmout šest francouzských lodí s několika sty vojáky a poté se ukrýt pod ochranu baterií v Madrásu. Suffren dorazil na místo setkání s konvojem nedaleko města Sadurangappattanam až dalšího dne. Tam došlo k první z pěti bitev, které měli svést oba admirálové. Francouzům se podařilo vylákat protivníka na rejdu. Suffren se rozhodl pro neobvyklý taktický postup. Místo lineární taktiky se rozhodl pro koncentrovaný útok na zadní voj nepřítel, a to na stejném kurzu s ním. Rychlejším postupem než nepřítel chtěl zdvojit řadu svých lodí tak, aby útočila ve dvou liniích po obou bocích nepřítel. Padající soumrak a především nedostatek orientace i válečného ducha d'Orvesových důstojníků však zabránily úspěchu tohoto plánu. Přestože bitva neměla jasného vítěze, Britové po střetnutí odpluli směrem k Cejlonu.

Po příjezdu francouzské eskadry se Haidar Alí pokoušel dosáhnout kooperace s francouzskou eskadrou. Vládce Maisúru a francouzský admirál se několikrát setkali. Vypadalo to, že vzniká koalice proti Angličanům, zahrnující Francouze, Nizozemce a Haidara Alího. Spolupráce však měla své limity.

⁴⁹ MASSON, Philippe: *Pierre André de Suffren de Saint-Tropez. Admiral Satan (1729–1788)*. In: SWEETMAN, Jack (ed.): *The Great Admirals. Command at Sea 1587–1945*. Annapolis 1997, s. 175.

⁵⁰ *Journal de Bord du Bailli de Suffren, dans l'Inde 1781–1784* (dále jen *Journal de Bord*). Rennes 1995, s. 81–88.

⁵¹ SEN, S. P.: *c. d.*, s. 238–239.

Nizozemců bylo málo a Haidar Alí se obával posílení francouzských pozic v Indii.⁵² Spolupráce obou vůdců nicméně přinášela výsledky.

Odjezd anglické flotily umožnil Suffrenovi po dohodě s Haidarem Alím realizovat 10. března 1782 výsadek 3000 francouzských vojáků přivezených z Maskarén v Porto Novo (Parangippéttai) na Koromandelském pobřeží. Přítomnost a pomoc flotily umožnila na druhé straně Haidarovi Alímu ovládnout významný opěrný bod, Kudulúr.⁵³

O osm dní později Suffren znovu zaútočil na Hughese na výspě Provedien, na východním pobřeží Cejlonu. Britský velitel měl tentokrát k dispozici 11 lodí. Bitva skončila Suffrenovým taktickým vítězstvím. Angličané měli těžce poškozené dvě řadové lodě a odpluli do Nágapattanam. Suffren nalezl 30. dubna 1782 útočiště v přístavu Batticaloa na jihovýchodním pobřeží ostrova.⁵⁴

Bitva na mysu Provedien nicméně eskalovala napětí mezi Suffrenem a jeho podřízenými. Zachytil je armádní důstojník Hubért de Froberville: „Po nějaký čas byla demonstrována mimořádná laxnost v plnění povinností. Rozkazy výkonného velitele odstranily mnohé členy námořního důstojnického sboru neochotné se ohnout, ti však nenalezli ve svém veliteli onen nepřekonatelný týmový duch, veřejný zájem, ke kterému jsou vychováváni kadeti, a který určuje, honoruje a věkem podporuje ty, kteří zestárlí ve službě. V důsledku toho jsme žili v intrikách, které vypukly po rezignaci třiceti nebo čtyřiceti těchto důstojníků.“⁵⁵

8 Bussyho expedice

Když Francie vyhlásila 15. července 1778 válku Británii, na Ministerstvu kolonií ležely desítky plánů na vyhnání Angličanů z Indie. Jejich autoři, Jean Baptiste Chevalier, Louis-Laurent Dolisy, hrabě de Modave, Jean Law de Lauriston a desítky dalších bombardovali ministerstvo svými návrhy. Mnohé z nich byly dosti nekonkrétní. Sartine si proto vzpomněl na Charlese Josepha Patissiera, markýze de Bussy-Castelnau, někdejšího hrdinného dobyvatele Dakšinu, a požádal ho o radu. Bussy neviděl možnost, jak změnit situaci na indickém subkontinentu ve francouzský prospěch. Spíše než o obnovu mocenských pozic v Indii však Sartine, v souladu s celkovou strategií bý-

⁵² MOON, P.: *c. d.*, s. 204.

⁵³ SEN, S. P.: *c. d.*, s. 242–244.

⁵⁴ PRESLES, C.: *c. d.*, s. 96.

⁵⁵ MASSON, P.: *c. d.*, s. 181–182.

valého ministra zahraničí, Étiennea Françoise, vévody de Choiseul směřující k restauraci francouzských pozic v celosvětovém měřítku, usiloval o vázání části britských sil na východě a oslabení či destabilizaci britských držav na východě.⁵⁶

Snad nejlépe tento záměr dokládá memorandum Ludvíka XVI. z 11. listopadu 1781: „Záměrem krále není udržet dobytá území, která jeho síly mohou v Indii získat. [Velitel Bussy] by měl knížatům oné země zdůraznit, že král Francie vrátí původním vlastníkům výboje, které by získal na úkor svých nepřátel. Jeho jediným cílem je oslabit moc Angličanů v Indii, a obnovit a prosadit rovnováhu, která zaručí těmto knížatům mírovou držbu jejich států.“⁵⁷

Bussy se ve svém *Memorandu o stavu záležitostí v Indii* vyslovil pro spojení s největším nepřítelem Angličanů v celé Indii, Haidarem Alím, kterého charakterizoval jako prostého velitele žoldnéřů maisúrského rádži. Popsal předpokládané kroky tohoto muže a doporučoval vytvořit koalici s Haidarábádem, Maisúrem a Maráthy. Pokud šlo o dobytí Bengálska nebo spojení s Velkým Mughalem, tyto plány Bussy považoval za nerealistické. Pozice Angličanů v Bengálsku považoval za neotřesitelné, a mughalský císař Šáh Álám II. byl v té době jen anglickou loutkou.⁵⁸

Bussy byl 11. listopadu 1781 jmenován „výkonným velitelem pozemních a námořních sil od mysu Dobré naděje až po kontinent a moře Asie“. Jak ukazuje jeho deník, měl značné obavy z osudu indického tažení. Koalice mezi indickými feudály se mu jevila jako obtížně dosažitelná. Bez ohledu na to, že Británie byla plně zaujata válkou v Americe, v Indii bylo mnoho anglických vojáků a 70 tisíc sipáhiů. Domníval se, že je nutno shromáždit alespoň devět tisíc vojáků, ale dostal jen šest tisíc. S takovými silami bylo podle jeho názoru možno udržet jen Pondichéry.⁵⁹

13. listopadu 1781 opustil Francii, aby se vydal s malou eskadrou složenou z lodí Saint-Michel a L'Illuminate a třech transportních lodí do Indie. Expedice pod Bussyho vedením nezačala dobře. U Kanárských ostrovů se k nim měla přidat eskadra pod velením de Guichena, vezoucí dělostřelectvo, ale větší část lodí této eskadry zajali Angličané nebo je poškodila bouře. Na lodích navíc propukla epidemie kurdějí. Zemřelo 500 vojáků, zbytek vojska byl nebojeschopný.⁶⁰

⁵⁶ DAS, S.: c. d., s. 280.

⁵⁷ Citováno tamtéž, s. 285.

⁵⁸ MARTINEAU, Alfred: *Bussy et l'Inde française 1720–1785* (dále jen *Bussy*). Paris 1935, s. 326–329.

⁵⁹ WANQUET, C. – BENOIT, J. (eds.): c. d., s. 45.

⁶⁰ ROUX, Joseph Siméon: *Le Bailli de Suffren dans l'Inde*. Paris 1862, s. 130, 167.

Bussy dorazil počátkem dubna na mys Dobré naděje, zde se ale dověděl o britské eskadře mající za cíl zničit jeho síly. Nizozemskému veliteli ponechal na místě 650 vojáků a 2. května 1782 vyrazil na ostrov Île de France, kde vyměnil polovinu vojska. Zde jej zastihl dopis hraběte de Castriese z Paříže. Dopis obsahoval absurdní rozkaz táhnout na Kalkatu, pokusit se o obsazení Bengálska, zatímco vojevůdce Velkého Mughala Nadžaf Chán měl se svou armádou táhnout na Banáras.⁶¹

Vydat se do Bengálska znamenalo zničit celou armádu. Bussy nevzal rozkaz z Versailles na vědomí a rozhodl se plout do Karnátaku. Netušil, že situace se začíná opět měnit v britský prospěch. Generálními guvernérovi Warrenu Hastingsovi se podařilo penězi a sliby odradit haidarábádkého nizáma od spojení s Maisúrem. 17. května 1782 uzavřel mírovou dohodu s Maráthy v Salbái, která ukončila čtyři roky bezvýsledných bojů a Britům přinesla jen držbu ostrova Salsat.⁶² Nedlouho poté britský útok vedený z bombajské prezidencie na Malabarské pobřeží a do Východního Ghátu přenesl válku na území nepřítele. To donutilo Haidara Alího ustoupit na vlastní území a přejít do defenzivy.⁶³

9 Nové střety na moři

Suffren obdržel v květnu 1782 z Paříže rozkazy, které mu nařizovaly přerušení kampaně a návrat na Île de France, odkud měl dopravit Bussyho expediční sbor do Indie. Domníval se však, že šestiměsíční absence francouzské flotily v oblasti by otřásla věrohodností Francie jako spojence Haidara Alího a ohrozila jeho postavení. Nemohl se spolehnout ani na pomoc nizozemských lodí, protože ty se omezovaly na ochranu Batávie a Kapského města. Rozhodl se proto o své vůli zůstat u indických břehů. Aniž by své rozhodnutí s kýmkoli konzultoval, sdělil svým kapitánům: „Velmi dobře, pánové, mám k Vám jen několik slov. Rozhodl jsem se zůstat v Indii. Proč, víte stejně dobře jako já.“ Své rozhodnutí odůvodnil tím, že to, co královny instrukce „především zakazují, je nečinnost jeho eskadry“.⁶⁴

Suffrenova eskadra proto 3. června 1782 opustila Batticaloa a zamířila ke Koromandelskému pobřeží. Z dánské kolonie v Tranquebaru (Tarangambádi) vyslal Suffren posla k Haidarovi Alímu a navrhl mu společný překva-

⁶¹ MARTINEAU, A.: *Bussy*, s. 334–338.

⁶² PARRY, J. H.: *c. d.*, s. 176.

⁶³ MOON, P.: *c. d.*, s. 202, 204.

⁶⁴ LA VARENDE, Jean de: *Suffren et ses ennemis*. Paris 1948, s. 207.

pivý útok na Brity okupovanou nizozemskou základnu v Nágapattanamu. Přijal projevy obdivu vládce Maisúru i jeho materiální pomoc a předal mu, což mu bylo později Brity nemálo vyčítáno, i všechny anglické zajatce. Dříve než došlo ke společné akci, se před městem objevila britská eskadra.⁶⁵

Admirál Suffren se zde 6. července 1782 potřetí střetl s Hughesem. Boj se v důsledku náhlé změny větru proměnil v izolovaná střetnutí jednotlivých lodí.⁶⁶ Zmatku, který propukl ve francouzském táboře v důsledku domnělé kapitulace lodi *Sévère*, Suffren později využil k sesazení řady nepohodlných podřízených a upevnění svých pozic. Angličané, kteří museli po střetu opravit škody na lodích, se stáhli do Madrásu. Suffren ustoupil ke Kúdálúru, kde se po 26. červenci několikrát osobně sešel s Haidarem Alím v jeho vojenském táboře.

Rozhovory organizované s orientální pompou ukázaly, že Haidar Alí byl velmi nespokojen s činností francouzských sil a požadoval další posily. Ty potřeboval i Suffren. První francouzský konvoj mířící do Indie byl zničen britským admirálem Barringtonem v květnu 1782, ale druhý dorazil na místo určení. Suffren v té době disponoval celkem 15 plavidly. S nimi se přiblížil k Trikunámalé a vysadil zde oddíl, který Bussy přivezl z Francie. Hughes, který si velmi cenil této základny, dorazil na místo příliš pozdě. Posádka kapitulovala 31. srpna 1782. Britský admirál usoudil, že je nutno místo znovu obsadit. Předpokladem bylo ale vítězství v dalším střetu se Suffrenem.⁶⁷

K bitvě došlo 3. září. Suffrenův plán opět selhal kvůli neposlušnosti jeho podřízených, Nedošlo k útoku z obou boků na nepřátelský zadní voj, protože „pouze Héros, Illustre a Ajax bojovaly zblízka a v linii. Ostatní se bez ohledu na svou pozici nepokoušely o žádné manévry a pálily z větší vzdálenosti – přesněji řečeno za dostřelem svých děl“,⁶⁸ jak se rozčiloval v dopise Castriesovi Suffren. Hrdinný boj Francouzů nicméně způsobil Britům takové ztráty, že se ještě jednou vzdálili, tentokrát do Bombaje. Dobyť Tirikunámalé s dobře vybaveným arzenálem umožnilo důkladnou opravu vážně poškozených lodí.⁶⁹

Současně došlo k dalšímu střetu mezi Suffrenem a jeho důstojníky. Čtyři z nich byli zbaveni funkcí. Suffren žádal de Castriesa, aby z Francie přijel jediný důstojník, kterému by mohl věřit, a který by ho v případě nouze mohl zastoupit, například kapitán hrabě François d'Albert de Rions. Místo toho

⁶⁵ PRESLES, C.: c. d., s. 98–103.

⁶⁶ BERTRAND, Michel: *Suffren de Saint-Tropez aux Indes*. Paris 1991, s. 249–262.

⁶⁷ PRESLES, C.: c. d., s. 117–121.

⁶⁸ Citováno podle *La Puissance Navale*, s. 279.

⁶⁹ *Journal de Bord*, s. 174–180.

obdržel nevelké posily. Šlo o tři lodě pod velením kapitána de Peyniera. Dvě další, Orient a Bizarre, v důsledku špatné navigace skončily na pobřežních skalách. Flotila měla nyní 15 řadových lodí s neúplnými posádkami.⁷⁰

Po zářijovém střetnutí Suffren nabyl přesvědčení, že je obklopen nepřáteli, a upadl do hluboké deprese. Eskadra přezimovala, aby unikla monzunům, v nizozemském přístavu Ačin na Sumatře. Na rozhodující kampaň se připravovali rovněž Britové. Vláda, která měla Hughesovi za zlé, že navzdory příhodným okolnostem nedokázal dosáhnout vítězství, poslala do Indie viceadmirála Hyda Parkera. Admirál vyplul v prosinci z Rio de Janeiro do Indie. Podařilo se mu tam dorazit, i když jeho loď Cato se rozbila na Malabarském pobřeží a posádka se stala načas zajatci místního obyvatelstva. Hughes tak zůstal velitelem a obdržel významné posily v podobě pěti řadových lodí. V té době měl k dispozici celkem 18 lodí.⁷¹

Rok 1783 začal řadou drobných srážek. Dne 11. ledna francouzské řadové lodi donutily ke kapitulaci fregatu Coventry. Angličané se pomstili 10. června zajetím korvety Naiade. Události na souši se ale pro Francouze nevyvíjely příznivě.

10 Bussyho tažení a střetnutí u Kúdálúru

16. března 1783 dorazil Bussy na Koromandelské pobřeží a vylodil se ne daleko Kúdálúru. Dověděl se zde, že v prosinci 1782 zemřel Haidar Alí. Nezbývalo mu než doufat, že jeho nástupce, sultán Típú, zůstane francouzským spojencem. Situace Francouzů byla přesto velmi vážná. Angličané měli dvojnásobnou převahu. Země byla zcela rozvrácena činností všech armád. Mnohé obce se proměnily v ruiny. Projevoval se nedostatek skotu a koní, všechny strany měly nedostatek prostředků. Ve francouzské armádě řádily kurděje, které si vyžádaly mnoho životů. I Bussy vážně onemocněl.⁷²

Bussymu bylo více než šedesát let. Už postrádal dřívější výdrž a chladnokrevnost. Pamětník výpravy Paul de Barras, budoucí předseda Konventu a nejvýznamnější člen Direktoria (1755–1829), ho ve svých vzpomínkách nazýval „loutkou“ nebo „karikaturou“ a popsal ho jako neschopného, povídavého starce, který se více zajímal o svůj oděv a paruku, než o potřeby

⁷⁰ *Journal de Bord*, s. 180–184.

⁷¹ MAHAN, Alfred Thayer: *The Influence of Sea Power upon History, 1660–1783*. New York 1987, s. 458–459, 461.

⁷² MARTINEAU, A.: *Bussy*, s. 342–343.

armády.⁷³ Tento obraz však stěží odpovídá skutečnosti. Vzpomínky na minulost před třiceti lety jistě zastiňovaly Bussyho pohled na reality soudobé Indie. Více se klonil ke spojení se starým známým, nizámem Alím, než se synem uzurpátora trůnu sultánem Típúem. Haidar Alí se svého času choval vůči Francouzům nepřátelsky. Žádal, aby Bellecombe prováděl rozsáhlou válečnou činnost, ale guvernér Pondichéry pro něco takového neměl dostatek prostředků. Guvernéri jednotlivých kolonií, např. Mahé byli s Haidarem Alím často v konfliktu. Bussy byl odjakživa přívržencem udržování stávajících dynastií na indických trůnech a proto se kriticky stavěl k nastolení Haidara Alího. Ve svém deníku o něm a jeho synu Típúovi napsal: „Tito dva svým původem a povahou zloději a tyrani si nezaslouží, aby jim Vaše Veličenstvo věnovalo pohled, v Indii nejsou nahlíženi a ličení jinak než na základě těchto dvou označení. Všem knížatům v Asii, až po nedotknutelné se hnusí: opravdu to jsou jen monstra.“ Vyslovoval se proto proti alianci s Típúem, neboť podle jeho názoru „tato aliance je hlavním faktorem, který držel všechna knížata Asii ve vzdálenosti francouzského národa“.⁷⁴ Doporučoval proto spíše alianci se súbédárem Dakšinu, nizámem Alím a Maráthy, ale ani nizám Alí, ani maráthská knížata si v té době nepřála vytvořit s Maisúrem spolek proti Angličanům. Zůstal tedy věren politickému racionalismu a navázal styk s nedůvěřivým sultánem Típúem.⁷⁵

Angličané v té době vyslali proti Bussyho silám celou madráskou armádu. Anglickému oddílu měl velet generál Coote, který před 22 lety zajal Bussyho v bitvě u Vandívaše. Coote však zemřel na cestě z Kalkaty do Madrásu. Nový velitel anglické armády, generál James Stuart se 21. května 1783 vydal na jih ke Kúdalúru, kde se nalézal Bussyho hlavní stan. Postavení francouzského velitele se zkomplikovalo v důsledku nedostatku potravin. Za této situace Bussy ztratil obvyklou opatrnost a nařídil zrekvírovat skot v okolí, což vyvolalo bouře mezi domorodci. Sultán Típú sice poslal Francouzům na pomoc své jednotky, ale jejich velitel Saíd Sáhab postupoval velmi opatrně a francouzský velitel s nimi v praxi nemohl počítat. Posílal list za listem Suffrenovi na Cejlon, aby co možná nejdříve připlul k městu.⁷⁶

Počátkem června 1783 se armády stojící u Kúdalúru ocitly ve vzdálenosti pouhých tří kilometrů od sebe. Bussy ležel se svým vojskem na pravé straně

⁷³ BARRAS, Paul-Jean-François-Nicolas: *Mémoires de Barras, Membre du Directoire*. Paris 1895–1896. Sv. 1: *Ancien Régime, Révolution*, s. 28, 32.

⁷⁴ Citováno podle MARTINEAU, Alfred: *Journal de Bussy, Commandant Général des forces de terre et de mer dans l'Inde. 13 Novembre 1781–31 Mars 1783*. Pondichéry – Paris 1932, s. 339–340.

⁷⁵ Tamtéž, s. 346–353.

⁷⁶ Tamtéž, s. 354–358.

řeky Ponnaijáru, která byla obklopena z obou stran širokými plochami mazzlavého písku. Zmíněný prostor byl neprůchodný pouze pro dělostřelectvo, pro pěchotu však nebyl překážkou. Stuart se ji rozhodl překročit na nejnvhodnějším místě a obejít město z jihu. Pod rouškou noci tak obsadil významné pozice a francouzská armáda se ocitla v nevýhodném postavení. 13. června 1783 ve čtyři hodiny ráno Angličané zahájili útok na pravém křídle. Snažili se vpadnout nepříteli v týl a Francouze obklíčit. Angličané předsunuli své baterie a pod dělostřeleckou palbou postupovali na pravém křídle. Francouzští sipáhiové, najatí nedávno a jen špatně vycvičení, kladli jen malý odpor. Až v poslední chvíli, když už se zdálo, že major Stuart dosáhl svého cíle, francouzská děla, dovedně rozmístěná Bussym, začala pálit na Angličany. Ztráty byly tak velké, že Angličané ustoupili. Po hodině následoval další útok na pravém křídle. Bussy přesunul posily z levého křídla a Angličané opět ustoupili. Během dalších třech hodin Angličané napadli pravé křídlo. Irčan Bent, který velel obraně na tomto úseku, prokazoval divy udatenství a dokázal strhnout své vojáky. Kulka ho trefila ve chvíli, kdy se snažil zadržet vojáky prchající před anglickým útokem. Za hodinu následoval další útok na pravém křídle. Tentokrát se Angličanům podařilo obsadit jedno bráněné místo, byť za cenu velkých ztrát. Značné ztráty a nesnesitelné horko zastavily boj.⁷⁷

Večer se Bussy rozhodl opustit Kúdálúr. Bylo to nepochybně správné rozhodnutí. Angličané, kterých bylo sedmkrát více, mohli získat kdykoli další posily. V bitvě ztratili Francouzi okolo 200 vojáků, anglické ztráty dosáhly asi 2000 mužů. Bitva u Kúdáluru bezesporu prokázala Bussyho válečnický talent. Dokázal nejen vzdorovat mnohonásobné přesile protivníka, ale ušetřil mu i významné ztráty. Nyní se nemusel obávat zásadních útoků nepřítel, spíše dlouhého obležení. Doufal, že Suffrenova eskadra připluje k městu.⁷⁸

Suffren, neboli „admirál-satan“, jak jej v tomto období začali s oblibou nazývat spojeneční domorodci i Angličané, se skutečně v ohrožené oblasti objevil. Spěchal tam i Hughes, aby Bussyho odřízl od spojení se Suffrenovou eskadou.⁷⁹ 20. června 1783 se zde odehrála bitva, která ukončila vojenské akce na všech frontách. Přestože dvouapůlhodinový střet byl mimořádně krvavý, opět nepřinesl rozhodné vítězství. Francouzské posádky bojovaly statečně, ztráty však byly značné. Francouzské eskadře se podařilo zahnat britské lodě na sever k Madrásu. Suffren zakotvil před Kudulúrem, kde byl triumfálně přijat Bussyho vojáky. Bussy všemožně blahopřál Suffrenovi, vzdvihoval ho do popředí a sám se držel stranou. To, co se pozdějším pamět-

⁷⁷ Tamtéž, s. 359–364.

⁷⁸ Tamtéž, s. 365.

⁷⁹ Moon, P.: *c. d.*, s. 207.

níků jevílo jako nedostatek iniciativy a podivínství, bylo však spíše Bussyho promyšleným diplomatickým tahem.⁸⁰

Situace britských obléhatelů se zhoršila, k dalším střetům však nedošlo, protože 29. června 1783 Hughes informoval svého protivníka, že mezi Anglií a Francií panuje v Evropě již několik měsíců mír. Když byla tato zpráva oficiálně potvrzena, Suffren na ní reagoval údajně slovy, která ukazují značnou únavu a vyčerpání francouzské flotily: „Díky Bohu za mír, protože je jasné, že v Indii, ačkoli jsme měli prostředky, jak prosadit právo, by bylo vše ztraceno. Očekávám vaše rozkazy s netrpělivostí a vřele se modlím, aby mi umožnily odplout.“⁸¹ 6. října 1783 se francouzská flotila vydala na plavbu domů. Bussy odevzdal Angličanům město Kúdálúr a přesídlil do zničeného Pondichéry. Generál Stuart, který se dostal do sporů s guvernérem Macartneyem, byl odvolán a odplul do Anglie.

10 Pařížská a mangalúrská mírová smlouva

Výsledky popsaných bojů byly kodifikovány v mírových smlouvách uzavírajících válku o nezávislost Spojených států amerických. Mírová smlouva s Francií byla podepsána 20. ledna 1783 v Paříži a formalizována byla 3. září 1783 ve Versailles. Válečné operace byly přerušeny. Francouzi odmítli nadále podporovat maisurského vládce a obdrželi zpět všechny základny do té doby obsazené Brity (Balasúr, Kásimbázár, Jugdii (Yougdia), Dháku, Patnu, Mačilípatnam, Kalikat a Surat). Nepodařilo se jim však restaurovat vliv, kterého požívali až do porážky v sedmileté válce. Nedosáhli ani práva opevňovat své osady.⁸² Jak již bylo konstatováno, je otázkou, zda toto bylo cílem francouzské politiky. Restaurace mocenských pozic v Indii nebyla cílem velitelů francouzské pozemní armády, spíše šlo o to vázat s pomocí indických spojenců část anglických pozemních i námořních sil daleko od klíčových bojišť. Nasazení francouzské indické armády však nebylo efektivní. Válka na vzdáleném bojišti spíše vyčerpávala francouzské síly. Francouzi ve válce přecenili své možnosti a v podstatě ztratili nemalou část prestiže u indických knížat, jinak sympatizujících s deklarovanou francouzskou snahou o restauraci status quo a politické rovnováhy. Pokračování britsko-francouzského soupeření tak jen dále podpořilo britskou teritoriální expanzi v Indii.⁸³

⁸⁰ *Journal de Bord*, s. 274.

⁸¹ Citováno podle MAHAN, A. T.: c. d., s. 464.

⁸² JENKINSON, Ch.: c. d., s. 334–342, články 13–16 týkající se francouzské Indie, s. 339–340.

⁸³ DAS, S.: c. d., s. 287.

Francouzské kolonie se po válce opět soustředily na obchod a udržovaly i nadále styk s potenciálními nepřáteli Britů, včetně sultána Típúa. Bussy byl jmenován generálním guvernérem francouzské Indie. Francouzským enklávám však nevládl dlouho. Zemřel 7. ledna 1785, pohřben byl v Pondichéry.⁸⁴

Suffren byl po indickém tažení označován za mistra válečného umění, indická kampaň jej vynesla na výsluní popularity. Bylo pro něj vytvořeno čtvrté místo viceadmirála, stal se rytířem Řádu sv. Ducha, což bylo nejvyšší možné vyznamenání ve Francii. Navzdory jeho ofenzivnosti nicméně zůstává faktem, že v žádné z bitev, které Suffren svedl, nedosáhl rozhodujícího vítězství. Nikdy se mu nepodařilo zničit celou nepřátelskou eskadru nebo její významnou část. Během bitev nebyla potopena dokonce jediná loď. Suffren nalezl v admirálu Hughesovi obratného soupeře. Suffrenovy inovativní pokusy tváří v tvář dobře připravené flotile, vedené schopným velitelem, byt orientovaným na tradiční lineární taktiku, nevedly k žádným rozhodným výsledkům.⁸⁵

Suffrenovo úsilí zastiňuje částečně fakt, že Indický oceán nebyl prioritním bojištěm ani pro námořnictvo, které se zde nemohlo opřít o kvalitní základny, jakými zde disponovali Britové či Nizozemci. Britové dokázali soustředit v Indickém oceánu mnohem větší síly. Neztratili kontrolu nad tímto rozsáhlým teritoriem a od roku 1778 v podstatě blokovali všechny klíčové základny Francouzů i jejich spojenců.⁸⁶

Skutečně poraženými byli v této válce Nizozemci. Mezi Nizozemskem a Francií nebyla uzavřena žádná alianční dohoda a Nizozemci se proto nemohli opřít o silnějšího partnera. Museli proto jednat s britskými komisaři separátně a dostali se do vleku událostí, když Francie a její spojenci pokročili v mírových jednáních. To byl ostatně hlavní důvod urychleného uzavření příměří s Británií v lednu 1783. Zatímco mezi Francouzi a Brity byl nastolen status quo ante bellum, Nizozemci na základě předběžné mírové smlouvy z 2. září 1783 v Paříži, stvrzené 20. května 1784 tamtéž, ztratili přístav Nágapattanam, který zůstal v britských rukou.⁸⁷ Nizozemsko tak přišlo o město s 277 vesnicemi, které drželo od 30. prosince 1676. Toto území stálo od roku 1690 v čele správy nizozemských kolonií na Koromandelském pobřeží. Nágapattanam byl střediskem textilní výroby i soukromého obchodu. Po jeho ztrátě se novým centrem nizozemských kolonií na Koromandelském pobřeží stal Pulikát. Výstavba nového centra spolykala většinu zisků z prodeje míst-

⁸⁴ *Journal de Bord*, s. 373–435.

⁸⁵ LEWIS, Michael: *The Navy of Britain: A Historical Portrait*. London 1948, s. 487–490.

⁸⁶ TAILLEMITE, É.: c. d., s. 325.

⁸⁷ JENKINSON, Ch.: c. d., s. 420–430.

ních látek a udržování řady faktorii bylo natolik neefektivní, že byly postupně zavírány.⁸⁸

Přístav Trikunámale na Cejlonu obsazený Suffrenem byl Nizozemsku vrácen díky francouzské podpoře na pařížské mírové konferenci. Francie prostě usoudila, že Nágapattanam „je neškodnější“ než Trikunámale,⁸⁹ neboť zde byl dobrý, celoročně využitelný přístav, odkud bylo možno kdykoliv ohrozit plavbu v celém Bengálském zálivu. Nágapattanam ležící na Koromandelském pobřeží naopak patřil k přístavům tradičně v říjnu a lednu ohrožovaným severovýchodním monzunem.

Britové navíc podle šestého článku smlouvy s Nizozemci získali právo volné plavby a obchodu jihovýchodně od Indie.⁹⁰ Tato skutečnost později umožnila britský průnik do dosavadního hájemství nizozemské Spojené východoindické společnosti a usnadnila vznik kolonií v Singapuru, na Borneu a v Austrálii.⁹¹ Prohra ve válce o americkou nezávislost tak potvrdila úpadek nizozemské moci v Indickém oceánu a byla velkou ranou pro upadající Spojenou východoindickou společnost. Během války prakticky ustal obchod, pokusy o obchod pod neutrální vlajkou měly jen omezený dopad. Malárie v Batávii zredukovala jednotky společnosti, z 1150 vojáků bylo zdravých a bojeschopných pouhých 187. Volání generálního guvernéra De Klerka k nizozemské vládě po vyslání posíl vyznělo naprázdno.⁹² Společnost ve válce ztratila loď a náklad v hodnotě 10 milionů guldenů.⁹³ Společnost se dostala do vleklé finanční krize, která ji neopustila až do jejího zániku. Válka navíc přilákala do indických vod nové konkurenty z Evropy a nedlouho poté i ze Spojených států amerických.⁹⁴

⁸⁸ PRAKASH, Om: *The New Cambridge History of India II/5: European Commercial Enterprise in Pre-Colonial India*. Cambridge 1998, s. 172–173, 233, 300.

⁸⁹ Vergennes Raynevalovi, 18. ledna 1783. Citace HARLOW, Vincent Todd: *The Founding of the Second British Empire*. Sv. 1. London 1952, s. 392.

⁹⁰ JENKINSON, Ch.: c. d., s. 422.

⁹¹ TARLING, Nicholas: *Anglo-Dutch Rivalry in the Malay World, 1780–1824*. Historical Journal, Vol. 7, 1964, No. 1, s. 177–179.

⁹² GAASTRA, Femme S.: *The Dutch East India Company, Expansion and Decline*. Leiden 2003, s. 164.

⁹³ ISRAEL, J.: c. d., s. 1097.

⁹⁴ Srov. autorovy studie: *The Beginnings of the American Trade Expansion in Asia 1783–1812*. West Bohemian Historical Review. Pilsen – Hamburg 1/2011, s. 31–45; *Imperial Asiatic Company in Trieste and Antwerp – The Last Attempt of the Habsburg Monarchy to Penetrate East Indian Trade 1781–1785*. Miscellanea historico-archivistica, sv. XIX, Warszawa 2012, s. 177–202.

Anglická Východoindická společnost pod vedením generálního guvernéra Warrena Hastingsse dokázala uhájit pozice získané v období sedmileté války a v následujícím období. Vojenská i námořní moc společnosti posílily. V jednom směru ale válka znamenala i pro Angličany prohru. Cena za vítězství byla příliš vysoká. Války s Maisurem vysály zisky získané v Bengálsku po získání dívání v roce 1765. Peníze putovaly na výstavbu sipahijských armád v Indii, nikoli do zvýšeného importu zboží do Evropy. Náklady války vedly k těžké finanční krizi společnosti, která vyvrcholila v Británii v roce 1772.⁹⁵

Armáda Východoindické společnosti nebyla sto dobýt Maisúr, rovněž maisurská armáda byla značně vyčerpána. Válka byla vedena se střídavými úspěchy. Stuartova armáda se spojila s jednotkami plukovníka Fullartona v taňčávúrské oblasti, kde se zmocnila města Koimbaturu a několika dalších opěrných bodů. Dočasně ohrozila i Típúovo hlavní město Šrírangapattan. V lednu 1784 se Típú zmocnil Mangalúru, kde byla 11. března 1784 uzavřena, do značné míry proti vůli generálního guvernéra Warrena Hastingsse, mírová smlouva. Na základě této smlouvy si obě strany vrátily obsazená území a zajatce. Britové ztratili kontrolu nad nemalou částí jižní Indie a Típú dosáhl velkého psychologického vítězství. Britští zmocněnci byli nuceni odejít do města, které na nich Típú dobyl, a podepsat smlouvu, jež byla vnímána jako ponižující. Byla to poslední dohoda, ve které indický kníže diktoval podmínky Britům. Spíše než mírovou smlouvou byla mangalúrská smlouva dohodou o příměří, klidem zbraní před budoucí válkou.⁹⁶

Mangalúrská dohoda je mnohými historiky chápána jako začátek konce anglické Východoindické společnosti. Válka ukázala hloubku krize systému budování moci Východoindické společnosti v Indii prostřednictvím ovládání vládců regionálních říší, na kterém soukromě parazitoval nemalý počet zaměstnanců společnosti. Spojení obchodu a moci zkrachovalo, protože uvrhlo společnost do zbytečných, nekontrolovatelných a drahých válek. Akcie společnosti v důsledku míru poklesly a společnost byla uvržena do další finanční krize. To byla velká příležitost pro britský stát vyčerpaný válkou a oslabený ztrátou 13 amerických kolonií. Obchod s Indií představoval šestinu britského národního příjmu.

Britský parlament zřídil vyšetřovací komisi. Její podrobné zprávy z let 1782–1783, stejně jako bouřlivé odsudky Roberta Burka ve sněmovně pro-

⁹⁵ SYRRET, David: *Shipping and the American War, 1775–83*. London 1970, s. 519–520, 537–538; LENMAN, Bruce P.: *Colonial Wars and Imperial Instability, 1668–1793*. In: MARSHALL, P. J.: c. d., s. 165.

⁹⁶ MOON, P.: c. d., s. 208–209.

budily britskou veřejnost a přiměly vládu jednat. Na půdě parlamentu tak poprvé zazněla lítost, že noha Angličana kdy vstoupila na indickou půdu. Zazněly hlasy volající po obnově obchodu s Indií po vzoru britského obchodu v Číně. Tyto hlasy však byly umlčeny vysvětlením, že obchod s Čínou závisí na příjmu z Indie a opuštění Indie by znamenalo přenechat ji Francii.⁹⁷

Řešení bylo nakonec nalezeno v Pittově indickém zákonu z roku 1784. Jeho cílem bylo nahradit nedostatky Regulačního zákona z roku 1773 a podřídit Východoindickou společnost kontrole britské vlády. Zákon zřizoval šestičlenný Kontrolní výbor, složený ze dvou příslušníků kabinetu a čtyř členů Tajné rady, který měl „dohlížet, řídit a kontrolovat“ teritoria společnosti.⁹⁸ V praxi však spíše dohlíželi na civilní, vojenské a daňové záležitosti Východoindické společnosti. Byla tak predestinována společná správa Indie orgány koruny a Východoindické společnosti, přičemž koruna zůstala nejvyšší autoritou ve všech rozhodnutích. Generální guvernér Indie byl jmenován korunou a byly posíleny jeho pravomoci v oblasti války, diplomacie a daní, a to na úkor guvernérů v Madrásu a Bombaji. Obdržel dokonce právo veta vůči rozhodnutím direktoria Východoindické společnosti.⁹⁹ Jakkoli byla tato legislativní norma kompromisem, zastavila korupci prováděnou zaměstnanci společnosti a zvýšila pravomoci generálního guvernéra natolik, aby nemohlo dojít k podepsání obdobné smlouvy, jako byla smlouva mangalurská, bez jeho vědomí.

Mírové smlouvy z let 1783 a 1784 však z globálního hlediska znamenaly ještě mnohem víc pro Indii jako celek. Válka připravila indická knížata o významného evropského spojence ochotného budovat rozsáhlou protianglickou koalici. Rovněž ukázala neschopnost indických knížat společně vystoupit proti vzrůstající britské moci pohlcující postupně nástupnické útvary rozpadající se Mughalské říše. Technologická převaha anglických armád opírající se dokonalou kontrolu námořních cest ještě posílila, Francouzi jako dodavatelé evropských technologií indickým armádám vypadly ze hry. Cesta k další britské expanzi v Indii se tak ještě více otevřela. Indie roku 1784 ztratila schopnost čelit anglické dominanci.

⁹⁷ Cobbett's *Parliamentary History of England: From the Norman Conquest, in 1066 to the Year 1803. Comprising the period from the tenth of May 1782, to the first of December 1783*. Sv. 23. Bagshaw 1814, s. 801, 1231, 1301–1302.

⁹⁸ KEAY, John: *The Honourable Company: A History of the English East India Company*. Basingstoke 1991, s. 390.

⁹⁹ FURBER, Holden: *The East India Directors in 1784*. *Journal of Modern History*, sv. 5, (Pros. 1933), č. 4, s. 479–495. Zde i kompletní citace primárních dokumentů.

RESUMÉ

ZÁPAS EVROPSKÝCH MOCNOSTÍ V INDICKÉM OCEÁNU V DOBĚ VÁLKY O NEZÁVISLOST USA 1778–1783

V úvodu studie se autor podrobně zabývá vymezením asijského bojiště války o nezávislost USA a poukazuje na různé přístupy k chápání vymezení tohoto konfliktu a jeho vztahu k jiným konfliktům v Asii sledovaného období. Následně podává klíčové informace o událostech války na asijských suchozemských i námořních bojištích. Konstatuje, že hodnocení výsledků války bývá poznamenáno perspektivou britsko-francouzského zápasu v Indii. Sledovaná válka přitom není pouhým článkem v řetězci britsko-francouzských zápasů o Indii, nýbrž konfliktem, jehož výsledky měly široké souvislosti. Akcentuje důsledky války pro finanční situaci anglické Východoindické společnosti a definitivní stabilizaci vzájemného vztahu mezi anglickou Východoindickou společností a britským státem a zdůrazňuje přelomový charakter války pro evropský obchod v Asii (úpadek nizozemské, ale i francouzské pozice, vstup nových konkurentů do tohoto obchodu) a pro budoucí vývoj celého Indického subkontinentu (krach posledního pokusu o vznik široké protianglické koalice).

Klíčová slova: americká válka za nezávislost 1775–1783, 2. anglo-mai-surská válka 1780–1784, 4. anglo-nizozemská válka 1780–1784, francouzsko-britský zápas o Indii, britská koloniální expanze v Indii, francouzské koloniální impérium v Asii, nizozemské koloniální impérium v Asii, britské koloniální impérium v Asii, dějiny námořní války v 18. století, dějiny vojenských v 18. století, dějiny diplomacie v 18. století

SUMMARY

THE STRUGGLE OF EUROPEAN POWERS IN THE INDIAN OCEAN DURING THE AMERICAN WAR OF INDEPENDENCE 1778–1783

In the beginning of the study the author deals with a specification of Asian battlefields during the American War of Independence and shows various approaches to understanding this conflict and its relationship with other conflicts in Asia in the observed period. Then, the crucial information

about battle events on land and also naval Asian battlefields are presented. It is stated that the evaluation of results is used to be marked by the perspective of British-French fight in India. However, the battle, which is followed, is not only a component in the chain of British-French battles for India but a conflict of which results seemed to have the larger context. Furthermore, consequences of the war for a financial situation of the British East India Company as well as a definitive stabilization of a mutual relation between the British East India Company and the British state are underlined. Afterwards, it is emphasized how significant was a character of the war for the European trade in Asia (the decline of a Dutch and also French position, the entrance of new competitors into this trade) and for the future development of the whole Indian subcontinent (the failure of the last trial to establish a wide anti-English coalition).

Keywords: American War of Independence 1775–1783, the Second Anglo–Mysore War 1780–1784, the Fourth Anglo-Dutch War 1780–1784, French-British fight for India, British colonial expansion in India, French colonial imperium in Asia, Dutch colonial imperium in Asia, British colonial imperium in Asia, history of naval war in the 18th century, military history in the 18th century, history of diplomacy in the 18th century

Translated by Mgr. Hana Ferencová

PhDr. Michal Wanner, Ph. D.
odbor archivní správy a spisové služby
Ministerstvo vnitra ČR
Milady Horákové 133
166 21 Praha 6 – Dejvice
Česká republika
e-mail: michal.wanner@mvcr.cz